

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Participační práva dítěte v přeshraničních případech úpravy péče

Konference Klíčové problémy při rozhodování přeshraničních
civilních sporů

Pezinok 20. března 2019

Zdeněk Kapitán

www.umpod.cz

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Nutná úvodní poznámka

Nejsem demagog, aktivista,
ani naivní idealista.

Východiska

- limity: vlastní odbornost
- role: reprezentant OSPOD, právník, otec
- metodologie: od obecného ke konkrétnímu
- cíle:
 - **apelovat na změnu smýšlení** směrem k podpoře pozitivní interakce rodič – dítě ve vztazích, kde jsou přítomna nejen práva, ale také povinnosti a
 - **podporovat** v systému **odvahu dělat věci jinak**
- všudypřítomné upozornění: **pozor** na správné zacházení s nejlepším zájmem dětí

Obecně

Průzkum bojem

- Co si myslíte o tělesných trestech?
- argumenty:
 - byli jsme sami bitými dětmi, taky jsme to přežili...
 - rodiče nejlépe vědí...
 - škoda rány, která padne vedle...
 - strach ze stigmatizace a obviňování...
 - obava z velikosti úkolu
- apel na individuální a kolektivní svědomí...
- kampaň pozitivního rodičovství...

Právní stránka

- snahy Rady Evropy již od začátku 80. let, všeobecný komentář č. 8 (2006) ženevského Výboru pro práva dítěte
- Evropský výbor pro sociální práva v případě *Approach proti České republice* (2015) konstatoval, že Česko porušuje čl. 17 Evropské sociální charty, neboť nemá ani výslovný zákaz tělesných trestů, ani jej nemá definován jasnou judikaturou
- pokus o implementaci
- CZ: § 884 odst. 2 o. z.: *Výchovné prostředky lze použít pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte.*
- SK: § 30 odst. 3 z. o r.: *Rodičia majú právo použiť pri výchove dieťaťa primerané výchovné prostriedky tak, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný a citový vývin dieťaťa.*
- řešení (?): **změna smýšlení**

K participaci obecně

Právní základ participace

- zejm. **čl. 12** (a též čl. 3 odst. 1, čl. 5, čl. 9 odst. 2, čl. 13, čl. 17, čl. 29) **Úmluvy o právech dítěte**
- v sociálně-právní ochraně dětí § 8 odst. 2 zákona o SPOD
- v soudním řízení § 867 o. z., § 20 odst. 4 z. ř. s., § 100 odst. 3 o. s. ř.
- v dalších oblastech (škola, komunity, územní samosprávné celky) – § 21 odst. 1 písm. d) školského zákona
- **hmotněprávní základ participace:**
 - **CZ: obecné pravidlo v § 875 odst. 2 o. z., zvláštní pravidlo v § 880 odst. 2 o. z., doplňkové pravidlo v § 884 odst. 1 o. z.**
 - **SK: obecné pravidlo v § 43 odst. 1 z. o r.**

Úmluva o právech dítěte

Článek 12

- (1) *Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory **svobodně vyjadřovat** ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí **věnovat patřičná pozornost** odpovídající jeho věku a úrovni.*
- (2) *Za tímto účelem se dítěti **zejména** poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.*

Občanský zákoník

§ 875

- (1) *Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte.*
- (2) *Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, **sdělí rodiče dítěti vše potřebné**, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit; to neplatí, není-li dítě schopno sdělení náležitě přijmout nebo není schopno vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a **berou názor dítěte při rozhodování v úvahu**.*

Zákon o rodině

§ 43

(1) Maloleté dieťa má právo vyjadriť samostatne a slobodne svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. V konaniach, v ktorých sa rozhoduje o veciach týkajúcich sa maloletého dieťaťa, má maloleté dieťa právo byť vypočuté. Názoru maloletého dieťaťa musí byť venovaná náležitá pozornosť zodpovedajúca jeho veku a rozumovej vyspelosti.

Přeshraniční případy

Specifika mezinárodních případů

- protrahované konflikty
- sociokulturní odlišnosti
- vysoká míra patologie případů
- rozdílnost právní regulace
- efektivita výkonu mezinárodní spolupráce
- ...právní a mocenské nástroje prostě vykazují vyšší míru selhání

Mezinárodněprávněrodinná regulace

- **hmotněprávní regulaci** participačních práv lze kvalifikovat jako součást rodičovské odpovědnosti, proto se právo rozhodné pro ně určuje podle haagské úmluvy o ochraně dětí (1996)
- **mezinárodní pravomoc** soudů (orgánů) ve věcech rodičovské odpovědnosti se určuje v zásadě podle nařízení Brusel IIa a principiálně je založena **ve státě obvyklého bydliště dítěte**
- čl. 15 haagské úmluvy 1996:
 - (1) *Při výkonu pravomoci ... použijí orgány smluvních států své právní předpisy.*
 - (2) *Pokud to však ochrana osoby nebo majetku dítěte vyžaduje, mohou výjimečně použít nebo přihlédnout k právu jiného státu, k němuž má daná situace podstatný vztah.*
- **procesní garance participace** se řídí pravidlem *lex fori*, proto v něm orgány postupují podle svého práva

Vývojové trendy

- zdůrazněná role tzv. ústředních orgánů...
- únosy dětí – podpora **smírného řešení** ve smyslu čl. 7 písm. c) haagské únosové úmluvy
- **obecná podpora smírného řešení** rodičovských konfliktů – odst. 25 recitálu nařízení Brusel IIa [nařízení Rady (ES) č. 2201/2003]
- **slyšení dítěte** – čl. 11 odst. 2 nařízení Brusel IIa, zejm. čl. 23 písm. b) nařízení Brusel IIa
- soft law Haagské konference mezinárodního práva soukromého a Evropské unie
- recast nařízení Brusel IIa – systémová podpora participačních práv – právo na **skutečné a efektivně vykonané právo být slyšeno** (návrh čl. 20 revidovaného nařízení Brusel IIa)
- různé styly ústředních orgánů – od systému „pošli – zašli“, po reálnou garanci plnění závazků mezinárodního a unijního práva

O právu to tedy není...

Širší argumenty proti participaci

- děti jsou malé (nezralé, hloupé...) na to, aby rozhodovaly
- děti nevědí, co jednotlivé situace a rozhodnutí skutečně znamenají
- zapojení dětí je příliš obtěžuje a hlavně zatěžuje
- děti mají být chráněny před konfliktem rodičů
- **nevím, jak dítě zapojit**

Participace a informovanost dítěte

- pokusy Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí:
 - multidisciplinární spolupráce při řešení rodinných konfliktů (například Cochemský model)
 - podpora participace dětí v jednotlivých agendách
- proč zapojené a informované dítě:
 - je šťastnější a sebevědomější
 - všichni zúčastnění se mnohem lépe identifikují s řešením
 - řešení, která se volí, jsou trvalejší
 - výsledek je systémově ekonomičtější
 - protože to později v životě ocení a pravděpodobně podobný model napodobí ve svých výchovných modelech

Užší argumenty proti participaci

- děti mají být chráněny před negativním dopadem konfliktu rodičů...
- stejně se nic nedozvím...
- děti o tohle nemají zájem, samo by s tím žádné nepřišlo...
- děti oceňují, že jsou na své názory dotazovány (Gollop, Smith, & Taylor, 2000)
- zapojení dětí přímo způsobuje, že se „cítí respektovány, oceňované a zapojené“ (Hale, 2006).
- zvýšený pocit kontroly pocíťovanými dětmi, kterým je umožněno účastnit se rozhodovacích procesů (týkajících se jejich rodiny), je silně spojen s psychickým a fyzickým stavem dětí (Kelly, 2001).
- děti zdůraznily důležitost „mít slovo“, spíše než mít moc dělat nějaká rozhodnutí sami (Morrow, 1998)

Metodologie

- aktuální poznatky psychologie o interparentálním konfliktu – např. modely vycházející z teorie rodinných systémů nebo modely založené na studiu porozvodových konfliktů
- metodologické přístupy:
 - **CIMC** – Child Inclusive Mediation and Counselling (Austrálie)
 - **CIP** – Child Inclusive Practise (Velká Británie, Irsko)
- dílčí metody: pohovor, diagnostické karty, kresba, domeček, Lego Serious Play, další diagnostické metody

Další parametry a principy participace

- základní limity jsou rozumová a volní vyspělost dítěte – zajištění participace není (bezvýhradně) vyhovění jeho přáním dítěte a ostatně ani **nesmí být způsobem přenosu nepřiměřené odpovědnosti na dítě**
- existují **různé stupně participace**, od **informovanosti** po přímé (rovnocenné) zapojení v interakcích ostatních aktérů
- **zapojujeme děti 6+** (je to východisko, ne dogma)
- role „děckologa“ respektive „dětského specialisty“ (stále na definici pracujeme v návaznosti na pilotáž; viz dále)
- **důvěra** dítěte k tomu, kdo zajišťuje jeho participaci
- rozumnost a proporcionalita množství komunikace a vytěžení

Reflexe reality

- zásadní právní limit: ústavní **princip zákonnosti** (dospělí mají k prosazování svých fakticky víc šancí než děti); ten je problematický zejména při ochraně důvěrnosti vztahu s dítětem
- **dětský web** <https://kids.umpod.cz>
- **YouTube kanál UMPOD**
- postojová východiska:
 - nejsme nepřáteli rodičů i dalších vztahových osob, participace je prostředkem **podpory rodičovských kompetencí**
 - je třeba **přispívat k harmonii** při současném zajištění důstojného postavení dítěte ve vztazích, které se jej týkají (**eliminace „o nás bez nás“**)

Spektrum možných potřeb dítěte v procesu rodičovského konfliktu

- **právní poradce** – ten, kdo zná právo a umí jej v procesu reprodukovat a uplatnit
- **podpůrce** – ten, kdo mi rozumí, drží mě nad vodou, učí mě v tom plavat a dává mi pocit bezpečí a důvěry
- **vyjednaváč** – ten, kdo komunikuje a vyjednává podmínky s rodiči a dalšími vztahovými osobami

Konflikt potřeb a rolí?

- dvě hlavní potřeby
 1. **podpora mého já** (bezpečí, otevřenost, další emocionální potřeby) → **jak to chci**
 2. **vztahový průsečík s ostatními** (ideálně konsenzus, optimálně kompromisní řešení při interakci všech dotčených já) → **jak to může být**
- možnost uspokojení (reflexe) obou potřeb současně nemůže dát jedna osoba, pokud má být participace skutečná a zapojení dítěte (vnitřně) pravdivé

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Od teorii k praxi...

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Dopisy dětem

Dear Anna and Daniel,
My name is Petra Hubová and I am a lawyer in the Office for International Legal Protection of Children (CILP). Our office was given a task to be your lawyers and hear what a legal court will decide about your case. I will be your lawyer and I will be happy to help you. I will be happy to help you. I will be happy to help you.

Why are we involved?
As you probably know your parents have been going to court for a while. If someone believes that a decision made by a court did not respect their rights, they can turn to the Constitutional Court. It is a special type of court. This court is looking into the decisions of other courts and makes sure that they were right. It is legally quite complicated. Your dad made a complaint to the Constitutional Court. He was not happy with the courts' decision. One of the reasons is the money that he sends to your mum to support you. Because the decision involves your rights, you are also part of this procedure.

What happens next?
My dad and my colleague Miro, who is a psychologist, are going to be taking care of this case. They will be looking for ways to talk to you. We would like to talk to you about the case. We would like to talk to you about the case. We would like to talk to you about the case.

Your rights
You have a right to know about all the important information which concerns you. You have a right to say what you think, what your wishes are and what you need. The courts do not need to agree with everything, but they should consider your opinion. This is also the reason why I wrote this letter.

Thank you for taking the time to read this letter.
I am looking forward to talk to you. Best regards, Petra

Hi Anna and Daniel,
My name is Katka Roteklová and I am a lawyer in the Office for International Legal Protection of Children (CILP). Our office was given a task to be your lawyers and hear what a legal court will decide about your case. I will be your lawyer and I will be happy to help you. I will be happy to help you. I will be happy to help you.

What happens next?
My dad and my colleague Miro, who is a psychologist, are going to be taking care of this case. They will be looking for ways to talk to you. We would like to talk to you about the case. We would like to talk to you about the case. We would like to talk to you about the case.

Your rights
You have a right to know about all the important information which concerns you. You have a right to say what you think, what your wishes are and what you need. The courts do not need to agree with everything, but they should consider your opinion. This is also the reason why I wrote this letter.

Thank you for taking the time to read this letter.
I am looking forward to talk to you. Best regards, Katka

Představení a vysvětlení role, kontakt

Fotografie

Oslovení

Kdo jsem

Role a vysvětlení

Ahoj Miruško, jmenuji se Katka a pracuji jako právnička na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (říkáme UMPPOD).

Mým úkolem je být Tvým OPATROVNÍKEM. To znamená, že chodím k soudu (a taky na jiná setkání) a snažím se, aby bylo rozhodnuto podle toho, CO JE NEJLEPŠÍ PRÁVĚ PRO TEBE.

Proto Ti posílám tenhle dopis, abych Ti dala vědět, co zrovna děje, co to pro Tebe znamená a co můžeš čekat. Neváhni mi kdykoli zavolat, napsat sms nebo email. Ráda Ti odpovím, jsem tu totiž kvůli Tobě.

Kontakt

Katka Rotreklová

731 373 877

katerina.rotreklova@umpod.cz

Aktuální situace

Co se teď děje, co víme

Proč to řeším?

Tvoje mamka by ráda, abys bydlela s ní v Německu. Stejně přání, jak jsme se dozvěděli, máš i Ty. Aktuálně se taky nechceš vrátit ke své pěstounce - tetě, která se o Tebe dlouho starala. Protože v minulosti se mámě úplně nedařilo se o Tebe postarat, rádi bychom nejdříve zjistili, jak se jí v Německu daří, co si myslí její přítel o tom, že bys žila s nimi. Taky potřebujeme zjistit, co si o tom všem myslí Tvoje teta.

Co se může či bude dít

Co bude následovat

Kdo bude rozhodovat

Kdo další je angažován

Co se teď bude dít?

Vaši rodinu mám na starosti já společně s psycholožkou Míšou. Ze všeho nejdřív se za Tebou chceme přijet podívat a zjistit, jak se teď máš a jak to prožíváš. Proto můžeš čekat moji a Míšinu návštěvu u Tebe v ZDVOPu. Tvoje máma podala návrh k soudu na zrušení pěstounské péče a soud teď bude rozhodovat o tom, co s Tebou bude dál. K tomu, aby mohl rozhodnout, musí mít dost informací od mámy, nás i pěstounky.

Práva dítěte

Relevantní práva dítěte s ohledem na případ

Názor je podstatná, ale ne rozhodující informace

Tvoje práva

Maruško, i ty máš právo (jako všechny ostatní děti v Česku i v zahraničí), vidat se pravidelně s maminkou a vědět všechny důležité informace, které se Tě dotýkají. Taký máš právo říct, co si o tom všem myslíš, jaké je Tvoje přání a co bys potřebovala. Neznamená to, že tak bude rozhodnuto, ale soud i rodiče by k tomu měli přihlédnout. A proto Ti taky píšu.

Další nejbližší kroky

Co lze
očekávat
z naší strany

Rozloučení

Kdy se Ti zase ozvu?

Určitě se uvidíme v nejbližší době na osobní návštěvě u Tebe ve ZDVOP.

Měj se hezky, Katka

Role dětského specialisty

- osoba odlišná od koordinátora případu, průvodce, případně *alter ego* dítěte
- poslání: **zajištění bezpečí a důvěry** dítěte, mj.
 - není vázán potřebou dosažení (konkrétního) cíle
 - možnost direktivního zásahu
 - dohodnuté signály s dítětem (pauza, stop)
- navázání vztahu a přímá práce s dítětem, vymezení zapojení přímo s dítětem dle jeho potřeb/přání (přímá účast, rozhovor, nechce)
- prezentace názoru dítěte a/nebo podpora dítěte v jeho přímém zapojení v mediaci (domluva s dítětem - hovoří za něj, s ním – jeho podpora, otázky za dítě, příp. připomenutí bodů)
- zpětná vazba rodičům (s vazbou na poradenství)

Rozhovor s dítětem

Minimální standard procesu

- cílem rozhovoru je nejen poskytnout dítěti prostor pro participaci, ale také, jak už bylo řečeno, podpořit rodičovské kompetence
- struktura procesu
 1. informace **rodičům** o zapojení dítěte
 2. rozhovor s **rodiči** o dítěti
 3. rozhovor s dítětem
 4. zpětná vazba **rodičům**

Účel a parametry rozhovoru

- pochopit, jak to je být tímto konkrétním dítětem v aktuální situaci (kontext rodičovského sporu)
- zjistit jedinečnou zkušenost každého dítěte o emocionální dostupnosti každého rodiče.
- rozumět strategiím zvládnání a přizpůsobení se, které dítě přijalo a určit, jak tyto strategie ovlivní celkový vývoj dítěte
- umožnit rodičům pochopit, jaké možné „vývojové zatížení“ vše výše uvedené představuje pro dítě
- zajistit, že zkušenosti dítěte a jeho pocity z rozhovoru jsou slyšené, podporované a pochopené
- zajistit, aby dítě nebylo vystaveno jakémukoliv tlaku na rozhodování
- žádné dítě by nemělo slíbit žádné změny

Příběh – borec na konec

- dlouhotrvající rodičovský spor
- v případě se realizovala mediace
- mediace se zúčastnily přímo děti 12+
- bezpečné prostředí dětem umožnilo otevřeně (svobodně) se vyjádřit k tomu, co v konfliktu zažívá, co potřebuje...; **z rodičů se paradoxně stali „spojenci“**
- rodiče byli schopni reflexe, které do té doby nebyli schopni ani po intervenci veřejné moci či terapeuta

Závěry 1

- zajištění participačních práv není možnost, ale povinnost
- **stát by měl respektovat, že role, které má v procesu participace garantovat, nejsou slučitelné v jednom subjektu**
 - *de lege lata*: využívat možnosti síťování služeb, oddělit úkoly při participaci mezi různé zaměstnance OSPOD
 - *de lege ferenda*: nová profese (Rakousko, Německo)
- důležitá je **změna smýšlení**, která začíná u práce s předsudky, pokračuje sebevědomou diskuzí a očekává systémovou podporu (věcnou, finanční, personální) včetně mediální

Závěry 2

- kromě toho, že zajistit participační práva je povinnost, **je to i dobré**
- **v participačním procesu roste dítě a lépe se stává partnerem dospělých**
- **participační proces má podpůrnou funkci pro rodičovské kompetence**
- **v mezinárodních případech víc pomáhá (právě) proto, že obecné limity práva (abstraktnost) se ještě více násobí vlivem kolize více právních řádů a multiplikace socio-kulturních vlivů**

Úřad pro mezinárodněprávní
ochranu dětí

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

**Děkuji za pozornost.
Hezký zbytek dne na úpatí Malých Karpat.**
